

РОЗДІЛ 6

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.711

Огородник В. В.

Інститут банківських технологій та бізнесу
«Університет банківської справи»

ВЕКТОРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БАНКАХ ІЗ ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні вектори реалізації концепції соціальної відповідальності вітчизняними банками з державною участю. Розглянуто сучасні підходи до розуміння соціальної відповідальності; визначено зміст концепції соціальної відповідальності; проведено порівняльний аналіз характерних вітчизняним та іноземним банкам напрямів соціальної відповідальності. Проаналізовано вектори реалізації концепції соціальної відповідальності вітчизняними банками з державною участю («Ощадбанк», «ПриватБанк», «Укргазбанк», «Укркресімбанк»).

Ключові слова: банк, банківська діяльність, банківська система, банк із державною участю, соціальна відповідальність.

Постановка проблеми. Питання соціальної відповідальності банківських установ загалом та банків із державною участю в Україні стає все більш значимим, зважаючи на вітчизняні реалії ведення банківського бізнесу. Водночас різна міра сприйняття та розуміння суспільством концепції соціальної відповідальності стримує її повноцінну реалізацію. Саме тому важливим видається розглянути сучасні підходи до змісту соціальної відповідальності, окреслити концепцію соціальної відповідальності для банківських установ та проаналізувати вектори реалізації концепції соціальної відповідальності вітчизняних банків із державною участю (яким належить основна частка активів, зобов'язань та капіталу банківського ринку в Україні).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та впровадження концепції соціальної відповідальності у вітчизняному бізнесі знайшло своє відображення у працях таких українських учених, як О. Грішнова [1; 2], А. Колот [2; 3], Н. Гражевська [4], А. Мостепанюк [4], Г. Півняк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, серед науковців немає єдності у поглядах щодо визначення змісту соціальної відповідальності. Крім того, залишається не розкритим питання окреслення векторів соціальної відповідальності вітчизняних банків із державною участю, що й зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Мета статті полягає у визначенні змісту концепції соціальної відповідальності, потенційних переваг від її впровадження у банках та основних векторів реалізації концепції у банках із державною участю в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні десятиліття соціальна відповідальність стала об'єктом дослідження вчених в Україні та за кордоном. Однак, незважаючи на численні теоретичні напрацювання, впровадження соціальної відповідальності у практику вітчизняного бізнесу загалом та банків зокрема дещо гальмується. На нашу думку, цю тенденцію можна пов'язати з необхідністю змінити сприйняття оточуючими (як працівниками, акціонерами, керівниками, так

і клієнтами) сутності соціальної відповідальності. Адже це не вимушена діяльність, що зумовлена економічними інтересами, а свідомий та цілеспрямований вибір кожного господарюючого суб'єкта.

Так, О. Грішнова всі тлумачення «соціальної відповідальності» поділяє на такі відмінні позиції [1, с. 4]: «з позиції ділової людини, підприємця чи роботодавця; з позиції найманих працівників; із позиції споживача; з позиції керівників місцевих органів влади; з позиції ділового партнера; з позиції мешканців певної території; як маркетинговий захід; як доброчинність».

А. Колот під час визначення соціальної відповідальності враховує усіх зацікавлених сторін організації та розуміє під соціальною відповідальністю «раціональний відгук організації на суперечливі очікування заінтересованих сторін, спрямований на стійкий розвиток компанії. Це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені» [3, с. 7].

Розуміння соціальної відповідальності сучасними вченими-економістами дещо відрізняється від викладених вище уявлень. Зокрема, Н. Гражевська та А. Мостепанюк розглядають соціальну відповідальність як джерело нагромадження та реалізації новітніх форм капіталу, як ініціативу приватного бізнесу, спрямовану на вирішення нагальних суспільних проблем [4, с. 12]. Тож усе більшою популярності набуває концепція, згідно з якою мета функціонування будь-якого бізнесу полягає не лише в максимізації прибутку, а й у сприянні вирішенню соціальних проблем, підтримці екологічних та етичних стандартів ведення бізнесу, боротьбі з корупцією та підвищенні рівня довіри до підприємницького та державного секторів.

Зважаючи на вищезазначене, під концепцією соціальної відповідальності банків будемо розуміти комплекс заходів економічного, соціального та екологічного характеру, спрямованого на стейкхолдерів, які реалізуються на різних рівнях як безпосередньо самою банківською установою, так і з залученням громадських організацій/благодійних фондів на засадах добровільності, відкритості, прозорості, доброчесності. Із цього визначення можемо зробити висновок, що для кожного банку окремо будуть характерними різні рівні впровадження концепції соціальної відповідальності (базовий,

корпоративний, вищий), види соціальної відповідальності (зовнішня чи внутрішня), а також вектори реалізації соціальних ініціатив. Ці особливості можемо пов'язати з орієнтацією банків переважно на різні групи зацікавлених сторін (чи перевага в реалізації концепції соціальної відповідальності надається заходам щодо роботи з персоналом, чи потенційними клієнтами, чи акціонерами).

Зазначимо, що пріоритетні напрями концепції соціальної відповідальності вітчизняних та іноземних банків значно різняться (табл. 1).

Із табл. 1 видно досить розгалужену спрямованість соціальних ініціатив банків за кордоном, що свідчить про усталені традиції соціально відповідальної діяльності та орієнтацію не лише на максимізацію прибутку, а й на турботу про соціальну сферу тощо. Вибрані ж вітчизняними банками пріоритети соціальної відповідальності свідчать про специфіку української економіки та впровадження у переважній більшості банків американської моделі соціальної відповідальності. Стає зрозумілим, що банки намагаються копіювати загальносвітові тенденції, проте не завжди вдало.

Банк отримує такі переваги від упровадження концепції соціальної відповідальності:

- а) поліпшення іміджу та інвестиційної привабливості банку;
- б) залучення та утримання висококваліфікованих, мотивованих фахівців;
- в) підвищення в довгостроковій перспективі ефективності діяльності;
- г) перспективне збільшення частки на ринку банківських послуг тощо.

Серед причин, що зумовлюють посилення уваги банків загалом та банків із державною участю до

впровадження концепції соціальної відповідальності, виокремимо: усвідомлення економічної доцільності та прагнення забезпечити довгострокові перспективи розвитку, «проактивну» реакцію на зміни у зовнішньому середовищі, моральний тиск зацікавлених сторін. Також зауважимо, що за сучасних економічних умов велике значення має підвищення довіри суспільства до банків шляхом активного запровадження концепції соціальної відповідальності у банківському секторі [5].

Саме тому наступним етапом нашого дослідження є аналіз векторів реалізації концепції соціальної відповідальності вітчизняними банками з державною участю («Ощадбанк», «ПриватБанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк»). З усіх розглянутих банків саме «Ощадбанк» має найбільш різнопланові вектори впровадження концепції соціальної відповідальності (табл. 2).

Одразу зазначимо, що «Ощадбанк» проводить активну роботу зі створення інклюзивного суспільства в нашій державі. Так, банк є першим в Україні та Східній Європі щодо інклюзивності у наданні банківських послуг, станом на 1 жовтня 2018 р. відкрито сімнадцять інклюзивних відділень «Ощадбанку», які повністю адаптовані до обслуговування всіх категорій клієнтів, у тому числі осіб з інвалідністю. Крім того, на базі відкритих відділень організовано інклюзивні клуби та проведено вже більше ніж сто засідань, тренінги Inclusive Friendly. Зауважимо, що інклюзивні відділення пройшли аудит Inclusive Friendly, який свідчить про їх доступність для комфортного відвідування та отримання послуг усіма категоріями клієнтів.

В «Ощадбанку» значна увага приділяється підвищенню фінансової грамотності різних верств

Таблиця 1

Порівняння напрямів соціальної відповідальності вітчизняних та іноземних банків

№	Напрями соціальної відповідальності іноземних банків	Напрями соціальної відповідальності вітчизняних банків
1.	Вирішення суспільних проблем, які прямо не пов'язані з банківською діяльністю	Освітні проекти
2.	Персонал банку	Медична галузь
3.	Соціальні питання (гендерна рівність, безробіття тощо)	Навколишнє середовище
4.	Екологічні питання (наслідки зміни клімату, забруднення навколишнього середовища та інші)	Культурні проекти
5.	Доступ до фінансових послуг та боротьба з корупцією, відмиванням коштів	Волонтерські ініціативи

Джерело: складено автором на основі аналізу матеріалів сайтів банків

Таблиця 2

Соціальні ініціативи, що реалізуються АТ «Ощадбанк»

Назва ініціативи	Деталізація ініціативи	Сфера	Очікуваний ефект
Відкриття інклюзивних відділень	Проект, який охоплює більше 20 відділень, що адаптовані для людей з особливими потребами	Соціальний захист	Підвищення фінансових можливостей людей з особливими потребами
Фінансова грамотність	Програма підвищення фінансової грамотності дітей та підлітків	Освіта	Підвищення рівня обізнаності дітей та пенсіонерів у частині зменшення ризиків шахрайства
Організація навчання молоді	Навчання при університетах країни та підвищення кваліфікації	Освіта	Підвищення рівня освіти та надання додаткових знань для підлітків та студентів
Міські екологічні проекти	Озеленення міст	Комунальне господарство	Поліпшення екологічного стану довкілля, підвищення рівня благоустрою території
Спортивні турніри для молоді	Підтримка спортивних турнірів молоді	Культура та спорт	Підвищення рівня здоров'я та популяризація здорового способу життя
Благодійність	Співпраця з благодійними організаціями України, зокрема, БФ «Таблеточки» (інтереси онкохворих дітей)	Медицина	Підвищення рівня здоров'я, зменшення потреби у донорстві
Програми пільгового кредитування	Проекти надання кредитування з вигідними умовами для клієнта	Соціальний захист	Підвищення фінансових можливостей населення

Джерело: складено автором за даними [6]

населення – від школярів до пенсіонерів. Так, банком проводяться такі заходи у таких напрямках: а) на постійній основі здійснюється підтримка проведення Всеукраїнського турніру юних знавців фінансової грамотності, що відбувається вже п'ятий рік поспіль, а також регіонального турніру з фінансової грамотності у місті Черкаси; б) щороку активно долучається до Всеукраїнського тижня з фінансової грамотності, метою якого є підвищення фінансової грамотності дітей та молоді; в) співпраця із закладами вищої освіти, зокрема з ДВНЗ «Університет банківської справи» було проведено регіональні тренінги-семінари з курсу «Фінансова грамотність», а з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка підписано Меморандум про співпрацю з метою відкриття інноваційного навчального простору – smart-аудиторії; г) онлайн-тестування з визначення рівня фінансової грамотності у мережі «Фейсбук»; д) екскурсії та дні відкритих дверей у відділеннях банку для школярів та студентів тощо.

Іншим вектором упровадження концепції соціальної відповідальності «Ощадбанку» є реалізація спільно з громадськими організаціями та благодійними фондами різноманітних благодійних заходів. Так, лише за один рік було реалізовано п'ять благодійних проектів загальною сумою близько 10 млн. грн., зокрема відбудовано школу у м. Слов'янськ, зібрано кошти на лікування та реабілітацію п'ятдесяти поранених бійців АТО (шляхом проведення благодійного аукціону «Мистецтво, що рятує»), профінансовано друк першої книги-дослідження Євромайдану, організовано допомогу дитячим будинкам.

Також в «Ощадбанку» значна увага приділяється програмам розвитку персоналу: запроваджено систему кадрового резерву та власну програму MBA для менеджменту банку, яка спрямована на об'єднання управлінців в єдиному ціннісному, ідейному та понятійному полі.

Водночас зауважимо, що саме розвиток програм пільгового кредитування, на нашу думку, має найбільше значення у впровадженні концепції соціальної відповідальності, оскільки реалізація даної ініціативи взаємопов'язана з виконанням «Ощадбанком» основних своїх функцій як банківської установи. Нині в банку діють такі кредитні програми: соціальне підприємництво; партнерські програми фінансування (з міськими, районними і обласними адміністраціями); енергокредит для бізнесу; іпотечне кредитування.

«Ощадбанком» спільно з Western NIS Enterprise Fund активно реалізовується інноваційна програма «Соціальне підприємництво», у межах якої видаються кредити соціально відповідальному бізнесу за зниженими ставками (від 5% до 10% річних). Програма «Соціальне підприємництво» надає можливість підприємствам малого бізнесу та фізичним особам – підприємцям, які в рамках своєї діяльності забезпечують реалізацію соціальних проектів та ініціатив або вирішують певні соціальні проблеми незахищених верств населення, отримати кредит у національній валюті за економічно привабливими ставками [6].

Крім того, заслуговує на увагу перша в Україні національна комплексна програма підтримки малого бізнесу «Будуй своє». Дана програма передбачає навчання та консультування клієнтів щодо відкриття власної справи, кредитування приватних підприємців та малих підприємств. Програма «Будуй своє» реалізується за фінансової та методологічної підтримки Європейського банку

реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку, Німецько-українського фонду та Western NIS Enterprise Fund.

Підсумовуючи аналіз векторів реалізації соціальної відповідальності «Ощадбанку», можемо зазначити, що банк виступає одним із каталізаторів розвитку безготівкових розрахунків у країні. Завдяки cashless-рішенням банку та його партнерів Mastercard та Visa технологія безконтактної оплати працює в широкій торговельно-сервісній мережі, транспорті, сфері дозвілля та освіти.

Щодо «ПриватБанку», то він організовує свою діяльність під слоганом «Банк для тих, хто йде вперед» [7], реалізуючи положення кодексу корпоративної культури, де логічно відокремлено взаємовідносини з клієнтами та керівниками, ставлення до колег, роботи та банку загалом. Соціальна позиція «ПриватБанку» знайшла своє відображення в основних сферах:

1) розвиток персоналу – банк виступає одним із найбільших роботодавців у країні, який надає своїм співробітникам повний соціальний пакет та щорічну оплачувану відпустку терміном 24 календарних дні. Станом на 1 жовтня 2018 р. у «ПриватБанку» працює понад 26 тис. осіб, із них 4% – особи з інвалідністю. Позитивно розцінюємо задекларований на сайті банку в середньому вищий на 10% рівень оплати праці порівняно з іншими банками України, а також систему пільгового кредитування житла та авто, консультації з юридичних питань, забезпечення безпеки співробітників та членів їхніх сімей (програма «Захист»), знижки на корпоративний зв'язок тощо. Крім того, «ПриватБанк» має великий кадровий резерв, зокрема серед молодих фахівців, які щойно завершили здобувати освіту (за рахунок організації проходження онлайн-практики для здобувачів вищої освіти за економічними спеціальностями);

2) природоохоронна діяльність – реалізація принципів «зеленого офісу». Банк сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище за рахунок повного переходу на електронний документообіг як у самому банку, так і можливість клієнтам відмовитися від друку квитанцій у банкоматах та терміналах самообслуговування. На сайті банку також йдеться про реалізацію екологічної технології інкасації та проведення щорічних суботників з озеленення та прибирання території [7];

3) навчання фінансової грамотності – олімпіада «Фінансовий геній» для випускників шкіл, реалізація освітньої програми «ЮніорБанк», квести та екскурсії до відділень банку, трансляція у відділеннях відеороликів із фінансовими порадами для клієнтів, бізнес-семінари для підприємців тощо;

4) здійснення благодійної діяльності включає не тільки збір коштів працівниками банку, а й реалізацію такої можливості для клієнтів через касу банку, банкомат чи термінал самообслуговування. Також банком здійснюється регулярна благодійна допомога через власний благодійний фонд «Допомагати просто» дитячим будинкам, школам-інтернатам, онкохворим дітям, постраждалим унаслідок стихійних лих чи терактів тощо.

Щодо «Укресімбанку», то для банку головним принципом у концепції соціальної відповідальності є спрямування фінансової та благодійної допомоги на розв'язання нагальних проблем потерпілих осіб, організацій чи установ на безоплатній основі. Основними ж напрямками благодійної діяльності «Укресімбанку» є [8]: підтримка закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу дітям з онкологічними захворюваннями; фінансова

підтримка лікування дітей з онкологічними захворюваннями; сприяння розвитку науки та освіти, реалізація науково-освітніх програм, надання допомоги вчителям, ученим, студентам, учням, сприяння у навчанні дітей-сиріт, дітей-інвалідів тощо; сприяння охороні пам'яток історії та культури, розвитку вітчизняної культури та мистецтва, допомога талановитій та творчій молоді тощо; сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні; сприяння охороні довкілля та програми з масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя тощо.

Як приклад реалізованих банком заходів можемо навести благодійну програму допомоги важкохворим дітям «Разом за життя», впродовж реалізації якої було зібрано понад 4,6 млн. грн. На нашу думку, «Укресімбанком» неправомірно ототожнюються благодійність та соціальна відповідальність. Адже банком приділяється увага й іншому вектору соціальної відповідальності – персоналу фінансово-кредитної установи. В «Укресімбанку» є чітке розуміння того, що персонал є основним капіталом банку, а ефективність функціонування банку залежить від результату діяльності кожного працівника. Основне завдання кадрової політики зводиться до ефективної діяльності персоналу як головного офісу установи, так і її філій за умов оптимізації витрат на персонал.

Одним із пріоритетних напрямів упровадження концепції соціальної відповідальності в діяльність «Укргазбанку» є участь банку у фінансуванні проектів «зеленої» енергетики та енергозбереження. Так, «Укргазбанком» було виділено кошти на реконструкцію міської лікарні міста Умань та будівництво котельні, яка забезпечить екологічно чистим теплом пологові будинки, лікарні, школи та дитячі садки міста. Також банком проводиться активна робота в напрямі реалізації проектів із відновлювальної енергетики.

Показовою є реалізація «Укргазбанком» ще починаючи з 2012 р. соціальних проектів спільно з Асоціацією платників податків України, засобами масової інформації та благодійними фондами. Банком було ініційовано Всеукраїнський благодійний проект «Банк добрих справ». Під час реалізації проекту разом із місцевими громадами збиралися кошти на цільові потреби (порятунок життя та лікування осіб із малозабезпечених сімей), відкрито Інтернет-сторінку «Банк добрих справ», за допомогою якої кожен бажаючий міг переглянути перелік осіб, які потребують допомоги, та одразу переказати кошти.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні. Україна: аспекти праці. 2010. № 7. С. 3–8.
2. Колот А.М., Грішнова О.А. та ін. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія. К.: КНЕУ, 2012.
3. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність і проблеми її сприйняття суспільством. Збірник наукових праць Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2013. № 2(6). С. 6–15.
4. Грачевська Н., Мостепанюк А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник нагромадження новітніх форм капіталу в сучасній ринковій економіці. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2018. № 2(197). С. 12–19.
5. Огородник В.В. Соціальна відповідальність банківського сектору економіки як фактор підвищення довіри суспільства. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Творення простору суспільної довіри в Україні XXI сторіччя». 2016. URL: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=11986&menm=119&Itemid=266.
6. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ru/>.
7. Офіційний сайт ПАТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/about>.
8. Офіційний сайт АТ «Укресімбанк». URL: <https://eximb.com/ukr/about/>.
9. Офіційний сайт АБ «Укргазбанк». URL: <http://www.ukrgasbank.com/about/>.

З-поміж іншого, «Укргазбанком» також здійснюється: адресна благодійна допомога дітям, які постраждали внаслідок вибуху побутового газу у житловому будинку міста Дніпро; пільгове іпотечне кредитування для кожного клієнта під відсоткову ставку 10% та строком до 20 років (спільно з будівельною корпорацією «Укрбуд»); облаштування чотирнадцяти футбольних майданчиків у дванадцяти містах України спільно з компанією Mastercard; заходи з фінансової грамотності, зокрема активна участь у родинному святі в межах реалізації заходів до дня ощадності тощо.

На основі проведеного аналізу виокремимо такі спільні характеристики проявів соціальної відповідальності вітчизняних банків із державною участю:

– дещо спрощене та обмежене розуміння змісту соціальної відповідальності, а саме її ототожнення з благодійною діяльністю. Такий підхід знижує потенційні переваги банків від упровадження соціальної відповідальності;

– задекларований статус досліджених банків із державною участю як соціально відповідальних фінансово-кредитних установ здебільшого не повністю відповідає дійсності. Соціальна відповідальність не завжди відображається в основній діяльності банків, що включає як якість надання банківських послуг, так і підвищення доступності банківських послуг для осіб з інвалідністю, впровадження пільгових програм обслуговування клієнтів;

– переміщення акцентів на реалізацію внутрішньої соціальної відповідальності, а також спонсорство, підвищення фінансової грамотності, проекти в галузі навколишнього середовища та культурних цінностей тощо;

– фрагментарність оприлюднених даних стосовно результатів профінансованих банком соціальних ініціатив та їхнього впливу на місцеву громаду, довкілля тощо;

– більшість реалізованих банком заходів здійснюється без участі власних працівників, які розглядають соціально відповідальну діяльність банку лише як рекламну кампанію. Саме тому доцільним є залучення власного персоналу до волонтерської та благодійної діяльності.

Висновки. Охарактеризувавши зміст концепції соціальної відповідальності для банків та проаналізувавши вектори її реалізації банками з державною участю в Україні, можемо зробити висновок про доцільність використання іноземного досвіду в частині реалізації різнопланових соціальних програм та ініціатив, спрямованих на різні групи зацікавлених сторін, що сприятиме популяризації даної концепції та збільшенню переваг від її впровадження для вітчизняної банківської системи.

Огородник В. В.

Институт банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела»

ВЕКТОРЫ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В БАНКАХ С ГОСУДАРСТВЕННЫМ УЧАСТИЕМ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье проанализированы основные векторы реализации концепции социальной ответственности отечественными банками с государственным участием. Рассмотрены современные подходы к пониманию социальной ответственности; определено содержание концепции социальной ответственности; проведен сравнительный анализ характерных для отечественных и иностранных банков направлений социальной ответственности. Проанализированы векторы реализации концепции социальной ответственности отечественными банками с государственным участием («Ощадбанк», «ПриватБанк», «Укргазбанк», «Укрэксимбанк»).
Ключевые слова: банк, банковская деятельность, банковская система, банк с государственным участием, социальная ответственность.

Ohorodnyk V. V.

Institute of Banking Technologies and Business Banking University

VECTORS OF THE SOCIAL RESPONSIBILITY CONCEPT IMPLEMENTATION IN THE UKRAINIAN STATE-OWNED BANKS

Summary

The article focuses on the ways in which the Ukrainian state-owned banks implement the concept of social responsibility. The research considers present-day approaches to understanding the notion of social responsibility; also, it determines the contents of the modern social responsibility concept in Ukraine; in addition, the paper represents the comparative analysis of the social responsibility vectors in domestic and foreign banks. Moreover, the present-day vectors of the social responsibility concept implementation in the Ukrainian state-owned banks (Oshchadbank, PrivatBank, Ukgasbank, and Ukreximbank) are analysed.
Key words: bank, banking activity, banking system, state-owned bank, social responsibility.